

A rémhírterjesztés büntetetheőségének alkotmányosságáról

KOLTAY ANDRÁS*

1. Bevezetés – a valótlanosságok védelméről

A valótlan állítások, köztük a szándékos hazugságok tilalmazási lehetőségei, illetve a szólásszabadság hatálya alá vonásuk a jogrendszer számos pontját érintő kérdéskör, miközben megállapítható, hogy a szólásszabadság alkotmányos védelmének keretei között a hazugság általános értelemben, önmagában valótlan jellege miatt nem tilalmazható. A valótlanosságokkal szemben ezzel együtt is lehetséges a jogi fellépés bizonyos tényállások megvalósulása esetén, például a jóhírnév védelme,¹ a választási kampányban tett, a jóhiszemű és rendeltetésszerű joggyakorlás követelményeit figyelmen kívül hagyó hamis állítások² vagy a megtévesztő kereskedelmi gyakorlatok köre,³ továbbá a népirtások (holokauszt) tagadása kapcsán.⁴ A rémhírterjesztés is az efféle tilalmak közé tartozik, azaz a vonatkozó büntetőjogi tényállás megvalósulása esetén a valótlan állítás büntethetővé válik. Érdemi joggyakorlat hiányában a tényállás hosszú ideig elkerülte a szólásszabadsággal foglalkozó elemzők figyelmét, mígnem az új koronavírus okozta járvány elleni védekezés körében tett kormányzati lépések és az ebből eredő Btk.-módosítás 2020 tavaszán éles vitákat generálva hozta vissza a rémhírterjesztés tényállásával kapcsolatos kérdéseket a közélet és a nyilvánosság porondjára. A következőkben a rémhírterjesztés tilalmával összefüggő alkotmányos kérdéseket tárgyaljuk a két, e tárgyban született alkotmánybíróági határozatot tekintve vezérfonáknak.

* Egyetemi tanár, Nemzeti Közszerzői Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar. E-mail: koltay.andras@uni-nke.hu. A szerző köszöni Reményi Édua szerkesztői segítségét, valamint Gál István László, Varga Zs. András és Udvari Erzsébet Xénia szakértő megjegyzéseit és kritikáit, amelyeket a kézirat első változatához fűztek.

¹ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) 2:45. § (2) bekezdés.

² 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról, 2. § (1) bekezdés (a jóhiszemű és rendeltetésszerű joggyakorlás kötelezettsége).

³ 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról, 6–7. §-ok.

⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) 333. §.

2. A rémhírterjesztés tényállásának vázlatos története

Az első magyar büntető törvénykönyv, a Csemegi-kódex kiegészítéseképpen született, a kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvénycikk 40. §-a szabályozta a „vészhírterjesztést”: „A ki a harangok félrevereése vagy másnemű vészjelzés által, tudva, hogy erre ok nem forog fenn, a lakosok nyugalmaét megzavarja; vagy a ki a hatóságot valótlán véshír vagy zavargás bejelentése által szándékosan félrevezeti: nyolcz napig terjedhető elzárással büntetendő. Ha pedig a hamis véshír bejelentése következtében a rendőrség vagy a fegyveres erő kiállított: a tettes tizenöt napig terjedhető elzárással büntetendő.”

A katonai büntető törvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. évi III. törvénycikk 80. §-a büntetni rendelte azt, aki „háború idején a hadviseléssel kapcsolatban véshírt kohol vagy valótlán véshírt terjeszt”. Ugyanezen törvény 68. §-a pedig komoly büntetéssel fenyegette azt, aki olyan hamis vagy hamisított iratot vagy rajtot, illetve egyéb valótlán iratot, amely valódisága esetén államtitoknak minősülne, idegen állam hatóságával, külföldi szervezettel vagy ezek megbízottjával közölt, ha a közlés alkalmas arra, hogy az állam katonai vagy egyéb fontos érdekét veszélyeztesse. A szabályozás mintája az 1927-es német megoldás volt.⁵ Ez a szabályozás a nem létező államtitokkal történő tévedésbe ejtést rendelte büntetni. Az 1937. évi X. törvénycikk⁶ pedig az általános rémhírterjesztési tényállást tartalmazta, ez alapján vétséget követett el, aki „olyan hírt kohol vagy olyan valótlán hírt terjeszt, amely a közrendet vagy a köznyugalmat zavarhatja, vagy az ország külső politikájának érdekét veszélyeztetheti, avagy az ország gazdasági helyzetét vagy hitelét károsan érintheti”.

A második világháborút követően, a gazdasági rend büntetőjogi védelméről szóló 8800/1946. (VII. 28.) ME rendelet szabályozta a gazdasági rémhírterjesztést, majd ezt követte a népbíraskodással kapcsolatos egyes rendelkezésekről szóló 1947. évi XXXIV. törvény 26. §-ában szabályozott általános rémhírterjesztési tényállás („két vagy több személy jelenlétében olyan valótlán t[é]ny állít[ása] vagy híresztel[ése], amely alkalmas arra, hogy a közrendet vagy a köznyugalmat zavarja, illetőleg az ország külpolitikai érdekeit veszélyeztesse avagy a gazdasági helyzetet károsan érintse”). Ez utóbbi a rémhírterjesztést egyfelől köznyugalom megzavarására alkalmas jellege, illetve bizonyos nevesített állami érdekek veszélyeztetése esetén rendelte büntetni.

Az új tényállások ellenére a Büntető Anyagi Jogszabályok Hatályos Összeállítása (BHÖ), amely elvben az 1951. augusztus 31-én hatályos teljes joganyagot tartalmazta, hatályban tartotta a fenti 1930-as és 1937-es tényállásokat is. A szövevényes szabályozásban végül az 1961-es Btk.⁷ vágott rendet, amelynek 218. § (1) bekezdése újrászabályozta a rémhírterjesztést: „Aki mások előtt olyan valótlán tényt vagy való tényt oly módon elferdítve állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a köznyugalmat zavarja vagy a gazdasági helyzetet károsan érintse, két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

⁵ ISAÁK Gyula: Az államtitok büntetőjogi védelméhez. *Magyar Jogi Szemle*, 1931/2., 58.

⁶ 1937. évi X. törvénycikk a gazdasági és hitellet rendjének, továbbá az államháztartás egyensúlyának biztosításáról alkotott 1931:XXVI. törvénycikkben a minisztériumnak adott felhatalmazás további meghosszabbításáról és az 1931:XXVI. tc. 9. §-ának módosításáról.

⁷ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről.

Az 1978-as Btk.⁸ 270. § (1) bekezdése már csak a köznyugalom megzavarására alkalmas rémhírek terjesztését büntette, a (2) bekezdés pedig minősített esetként határozta meg, ha a rémhírterjesztést közveszély színhelyén vagy háború idején követik el. Az 1978-as Btk.-ban szereplő tényállás módosítására az 1989. évi XXV. törvénnyel került sor a jogállami átmenet idején, amely a tényállás elemévé tette a nagy nyilvánosság előtti elkövetés követelményét, értelem-szerűen szűkítve így a büntethető cselekmények körét:

„270. § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt olyan valótlan tény – vagy való tény – oly módon elferdítve – állít vagy híresztel, amely alkalmas a köznyugalom megzavarására, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a rémhírterjesztést közveszély színhelyén vagy háború idején követik el.”

A rémhírterjesztés tényállása ekkorra már mentes volt az ideologizált tartalomtól, így ennél komolyabb módosításra az átmenet idején nem volt szükség.⁹

3. A rémhírterjesztés tényállásának alkotmányossága – a 18/2000. (VI. 6.) AB határozat

Az 1978-as Btk. 270. §-ban szereplő tényállások alkotmányosságát a 18/2000. (VI. 6.) AB határozat vizsgálta, és teljes egészében megsemmisítette a rendelkezést. A határozat – immár több-éves alkotmánybírói gyakorlatra támaszkodva egy tárgyban – rögzítette a szabadon formálódó közvélemény alkotmányos jelentőségét:

„az egyéni véleménynyilvánítás, a saját törvényei szerint kialakuló közvélemény, és ezekkel kölcsönhatásban a minél szélesebb tájékozottságra épülő egyéni véleményalkotás lehetősége az, ami alkotmányos védelmet élvez.”¹⁰

A rémhírterjesztési tényállások alkotmányosságának megítélésekor a határozat felidézte a gyűlöletbeszéd – pontosabban: a Btk.-beli közösség elleni gyűlöletre uszítás – tényállásával kapcsolatban a testület által 1992-ben mondottakat. Az így beidézett 30/1992. (V. 26.) AB határozat a testület szólásszabadsággal kapcsolatos egyik – azóta is gyakran hivatkozott – alap-határozata, amelynek értelmezése megszületése óta vitatott.

A 18/2000. (VI. 6.) AB határozat indokolásának vonatkozó része szerint:

„[a]z Alkotmánybíróság a véleménynyilvánítási szabadság korlátozását alkotmányosnak ismerte el a »gyűlöletre uszítás« tekintetében, amelynek büntetendővé nyilvánításával védett jogi tárgy – a Btk. elhelyezéséből következően – szintén a köznyugalom. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a köznyugalom ilyen megzavarása mögött ott van nagyszámú egyéni jog megsértésének a veszélye is: a csoport ellen felszított indulat fenyegeti a csoporthoz tartozók becsületét, méltóságát (szélsőséges

⁸ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: 1978-as Btk.).

⁹ A rémhírterjesztés tényállásának történetéről bővebben l. HORNYÁK Szabolcs: *A köznyugalom elleni bűncselekmények*. Doktori disszertáció. Pécs, PTE, 2010. 37–42., 47–48., 154–157.

¹⁰ 18/2000. (VI. 6.) AB határozat, indokolás, III. 2.

esetben életét is), megfélemlítéssel korlátozza őket más jogaik gyakorlásában is (köztük a szabad véleménynyilvánításban). A gyűlöletre uszítás olyan veszélyt hordoz egyéni jogokra is, amelyek a közvetlen tárgyként szereplő köznyugalomnak olyan súlyt adnak, hogy a véleményszabadság korlátozása szükségesnek és arányosnak tekinthető. Noha a mérlegelés gyakorlati eredménye hasonló, ebben a gondolatmenetben nem csupán a köznyugalom megzavarásának intenzitásáról van szó, amely egy bizonyos mérték fölött (*>clear and present danger<*) igazolja a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását. Itt az a döntő, hogy mi került veszélybe: az uszítás az alkotmányos értékrendben szintén igen magasan álló alanyi jogokat veszélyeztet.¹¹

A „Noha...” kezdetű mondatból a fenti szöveg szó szerinti idézet a 30/1992. (V. 26.) AB határozat indokolásából, amely így a 18/2000. (VI. 6.) AB határozat indokolásába is átkerült. A 30/1992. (V. 26.) AB határozat indokolása törekszik arra, hogy a bűncselekményben egyaránt védett jogi tárgyként szereplő köznyugalom és az egyéni jogokat egymástól elválassza. Az indokolás logikája arra épül, hogy a köznyugalom nem olyan konkrét jog vagy érdek, amely általában véve indoka lehet a szólásszabadság korlátozásának. Erre csak akkor van alkotmányos módon lehetőség, ha a köznyugalom megzavarásának intenzitása eléri a *clear and present danger* mértékét, azaz a köznyugalom sérelme nyilvánvalóan és közvetlenül fenyeget.

Megítélésem szerint a 30/1992. (V. 26.) AB határozat indokolásának idézett szövegrésze a helyes értelmezés alapján azt jelenti, hogy míg a köznyugalom védelme önmagában csak akkor lenne alkotmányos alapja a szólásszabadság korlátozásának, ha sérelmének veszélye nyilvánvaló és közvetlen, addig a szólásszabadság gyakorlása által érintett egyéni jogok esetében a mérce ennél alacsonyabb, de azok veszélybe kerülése a bűncselekmény megvalósulásának feltétele. Nyitott kérdés marad ugyanakkor e veszély mibenléte és a büntethetőséghez szükséges mértéke.

A jogalkalmazás során egy konkrét élethelyzet megítélésekor egyébként sem lehet elválasztani egymástól a köznyugalom és az egyéni jogokat sértő vagy veszélyeztető cselekményeket; az egyéni jogok veszélybe kerülése magával hozza a köznyugalom veszélybe kerülését is, és fordítva: a köznyugalom úgy kerülhet veszélybe, hogy a szólásszabadság gyakorlója egyéni jogokat fenyeget. Azaz a köznyugalom és az egyéni jogok védelme egymástól nem választható el, ami azt is jelenti, hogy e két védett jogi tárgyat nézve, az alapjog-korlátozás szempontjából a gyakorlatban felesleges eltérő mércét alkalmazni, mert az egymástól való elválaszthatatlanságuk miatt a kettő közül az alacsonyabb – a szólásszabadságot inkább korlátozó – mércét kell alkalmazni a bűncselekmény elkövetésének megállapításához. Azaz – mivel az egyéni jogokat (mert azok konkrétak) a *clear and present danger* mércéhez képest alacsonyabbra helyezett mérce alapján lehet a kifejtett véleménytől alkotmányosan megvédeni – azon megállapítás, miszerint a köznyugalom – ha az önmagában, kizárólagosan képezné a bűncselekmény védett jogi tárgyat – egyébként csak a *clear and present danger* mérce alkalmazását követően tartaná az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) alkalmasnak arra, hogy védelme érdekében a szólásszabadságot korlátozzák, indifferens, és így nem kell figyelembe venni a jogalkalmazáskor.

Olvassuk el a 30/1992. (V. 26.) AB határozatból származó releváns mondatot:

„[a]z (1) bekezdésben szankcionált magatartás olyan veszélyt hordoz egyéni jogokra is, amelyek a közvetlen tárgyként szereplő köznyugalomnak olyan súlyt adnak, hogy (...) a véleményszabadság korlátozása szükségesnek és arányosnak tekinthető.”

¹¹ Uo., III. 3.3.

Ebben a mondatban is szerepel a köznyugalom és az egyéni jogok szoros kapcsolódása, egymástól való elválaszthatatlansága. A szöveg szerint az egyéni jogok veszélye kihat a köznyugalomra („súlyt ad” neki, azaz indokoltta teszi védelmét), a két védett jogi tárgy egymástól el nem választható. Így folytatódik az idézet:

„[n]oha a mérlegelés gyakorlati eredménye hasonló, ebben a gondolatmenetben nem csupán a köznyugalom megzavarásának intenzitásáról van szó, amely egy bizonyos mérték fölött (*»clear and present danger«*) igazolja a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását. Itt az a döntő, hogy mi került veszélybe: az uszítás az alkotmányos értékrendben szintén igen magasan álló alanyi jogokat veszélyeztet.”¹²

Ebből a következőket olvashatjuk ki: ha „csupán” a köznyugalom megzavarásáról van szó, akkor *clear and present danger* kellene a szólásszabadság korlátozásához. De nem csak erről van szó, a „döntő” az, hogy alanyi (egyéni) jogok is veszélybe (de nem feltétlenül *clear and present danger*-be) kerültek. Tehát a köznyugalom veszélyének önálló vizsgálata szükségtelen, és az a mondat, amelyben a *clear and present danger* doktrína említése szerepel, nem járul hozzá a „gyűlöletre uszítás” alkalmazható mércéjének megállapításához.

Három csoportra oszthatók az 1992-es határozat indokolását értelmező egyes szakmai álláspontok. Az elsőbe azon szerzők azon írásai tartoznak, amelyek abból az egyesült államokbeli *clear and present danger* mércéjének¹³ alkalmazását olvassák ki; ez alapján a gyűlöletre uszítás csak a megtámadott közösséget érő erőszakcselekmények nyilvánvaló és közvetlen, a beszéd által előidézett veszélyének előidézése esetén büntethető.¹⁴ A *clear and present danger* doktrína megszületése lényegében két amerikai legfelső bírósági bíró, Oliver Wendell Holmes és Louis D. Brandeis nevéhez köthető. A *Schenk v. United States* ügy¹⁵ Holmes által fogalmazott ítéletében jelent meg első megfogalmazása: „a kérdés minden esetben az, hogy a használt szavak vajon olyan körülmények közepette kerültek-e nyilvánosságra, és olyan jellegűek-e, hogy jelentős károk nyilvánvaló és közvetlen veszélyét idézik elő, amit a kongresszusnak joga van megelőzni.” Ezt követően Holmes az *Abrams v. United States* ügy¹⁶ ítéletéhez írt különvéleményében azon véleményének adott hangot, hogy bár háborús körülmények közepette bizonyos esetekben megengedhető a szólásszabadság szigorúbb korlátozása, de minden esetben a közlés által okozott veszély közvetlensége a mérce. A *clear and present danger* doktrína új és máig érvényes meg-

¹² Uo., V. 2.

¹³ A mércéről bővebben I. KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*. Budapest, Századvég, 2009. 488–494.

¹⁴ HALMAI Gábor: „Az előző vizsgálat eltöröltetvén örökre...”? *Fundamentum*, 1997/1., 63.; HALMAI Gábor: Hátramenetben az alapjogvédelem? *Fundamentum*, 2000/3., 69. L. még hasonlóképpen Halmi Gábor: „Gyűlöletbeszéd” és uniós csatlakozás. *Fundamentum*, 2003/2., 112.; HALMAI Gábor: Túl kevés és túl sok szólásszabadság – egy utilitarista megközelítés. *Fundamentum*, 2005/3., 190.; MOLNÁR Péter: Uszítás vagy gyalázkodás? *Fundamentum*, 2001/4., 114.; MOLNÁR Péter: Az alkotmányos mérce világosabb értelmezése felé. *Fundamentum*, 2004/1., 144.; KIS János: A szólásszabadság próbája. *Magyar Narancs*, 2002. február 7. Megerősítését I. KIS János: A bírói döntéstől a törvény fölötti döntésig. *Élet és Irodalom*, 2003/47.; KIS János – SÓLYOM László: Az alkotmány és a szólásszabadság. *Népszabadság*, 2003. október 11.

¹⁵ 249 US 47 (1919).

¹⁶ 250 US 616 (1919).

fogalmazása végül az 1969-es *Brandenburg v. Ohio* ügyben¹⁷ született meg. Az indokolásban meghatározott új teszt alapján azok a közlések, amelyek erőszakra vagy más jogsértésekre hívnak fel, csak akkor korlátozhatók, ha kifejezetten az azonnali erőszakra vagy jogsértésre való rábírásra irányulnak, arra kifejezetten felhívják, és annak bekövetkezése valószínűsíthető. Az eredeti teszt tehát alaposan leszűkült a Brandenburg-tesztnek nevezett új mércében: a veszély valószínűsége mellett már a jogsértés előidézésére irányuló szándék, illetve a jogsértésre irányuló kifejezett felhívás is szükséges a korlátozáshoz. (Megjegyzendő, hogy a magyar büntetőjogi dogmatikában alkalmazott „közvetlen veszély” nem azonosítható az amerikai *clear and present danger*rel, de tekintettel arra, hogy a jogirodalom utóbbi magyar változatát általában „nyilvánvaló és közvetlen veszélynek” nevezi, ezért a különbségek felett az egyszerűség kedvéért hunyjunk szemet – mindez nem zavarja meg az alkotmányos mérce felkutatásának folyamatát.)

A másik csoportban azok találhatók, akik úgy vélik, hogy bár az AB nem vezette be az említett amerikai mércét, a „gyűlöletre uszítás” megvalósulásához valamilyen (reális, tényleges, valós stb.) veszélyhelyzetnek kell keletkeznie a kinyilvánított vélemény nyomán.¹⁸ Mádl Ferenc köztársasági elnök az utóbb a 18/2004. (V. 25.) AB határozat alapjául szolgáló alkotmánybíró-sági indítványában a következőképpen fogalmazott:

„[a] korlátozáshoz szükséges veszélyeztetés mértékét – bár utalt az amerikai Legfelső Bíróság tesztjének elhíresült *clear and present danger* kifejezésére – az Alkotmánybíróság pontosan nem definiálta. Értelmezésem szerint nyilvánvaló azonban, hogy az Alkotmánybíróság ugyan nem szabja az alkotmányosság mércéjéül, hogy a gyűlöletre uszítás nyilvánvaló és közvetlen veszélyeztetést idézzen elő, de a konkrét alapvető jogok veszélyeztetettségének reálisan, ténylegesen fenn kell állnia.”¹⁹

A harmadik csoportba a büntetőjog traditionalista hívei tartoznak, akik szerint a tényállásszerűséghez elegendő a közlés gyűlölet felkeltésére való objektív alkalmassága, és annak hatását a büntethetőség megállapításánál nem szükséges értékelni.²⁰

A kérdés a 18/2000. (VI. 6.) AB határozat értelmezésekor nem csupán az, hogy mit jelent a *clear and present danger*re való utalás az 1992-es határozatban, hanem hogy – jelentsen bármit is – mi a szerepe a rémhírterjesztés tényállásának alkotmányossági vizsgálatában. Az indokolás nem segít e kérdés megnyugtató megválaszolásában. A gyűlöletre uszítással kapcsolatos határozat felidézését követően így nyilatkozik:

¹⁷ 395 US 444 (1969).

¹⁸ SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Budapest, Osiris, 2001. 477–478.; SÓLYOM László: Szeretettelbeszéd, tiszteletbeszéd. *Népszabadság*, 2001. december 24.; TÖRÖK Bernát: A gyűlöletbeszéd tilalmának médiajogi mércéi. *Jogtudományi Közlöny*, 2013/2., 67.

¹⁹ A gyűlöletbeszéd büntethetősége. A köztársasági elnök indítványa az Alkotmánybírósághoz. *Fundamentum*, 2003/1., 132.

²⁰ SZEDER Gyula: A társadalom békéjének büntetőjogi védelméről. *Magyar Jog*, 2002/1., 7.; BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: *Büntetőjog. Különös rész*. Budapest, HVG-ORAC, 2001. 331.; BÓCZ Endre – GYÖRGYI Kálmán: Hol az alkotmányosság határa? *Népszabadság*, 2003. október 30.; SZABÓ András: Eső után köpönyeg? *Népszabadság*, 2003. november 6.; BÁRÁNDY Gergely: *A gyűlöletbeszéd Magyarországon*. Budapest, Scolar, 2009. 84.

„A Btk. 270. §-a alkotmányossági vizsgálatának eredményeképpen az Alkotmánybíróság ugyanezen álláspontra jutott a rémhírterjesztés esetében is. A törvényben meghatározott magatartások bűncselekményé nyilvánítása a közlés szabadságának alkotmányellenes korlátozása.”²¹

De mit jelent a bizonyos „ugyanezen álláspont”? Mint láttuk, erre legalább háromféle válasz adható.

Az indokolás a továbbiakban nem alkalmazza a *clear and present danger* (a magyar büntetőjogban tehát: nyilvánvaló és közvetlen veszély) tesztjét, de az kétségtelen, hogy a rémhírterjesztés alkotmányosságának megállapításához súlyos érdeksérelmet és a szóláskorlátozást indokló különleges körülményeket vár el:

„[a] véleménynyilvánítási szabadság – mint alkotmányos alapjog –, magas értéktartalmából következik, hogy a korlátozás alapjául szolgáló érdeksérelmek különösen súlyosnak kell lennie.”²²

Önmagában a valótlan tények állítása nem tiltható meg, még akkor sem, ha objektíve alkalmas a köznyugalom megzavarására:

„a valótlan tények állítása vagy híresztelése, illetve a való tényeknek elferdítése, még ha a tényt állító tudatában is van cselekménye köznyugalomra káros hatásának, ebbe belenyugszik, netán ezt kívánja, a véleménynyilvánítási szabadságnak a büntetőjogi eszközökkel nem korlátozható tartományán belül van.”²³

A vizsgált tényállások közül az (1) bekezdésben található alkotmányellenes ugyan, de ez nem jelenti azt, hogy a megsemmisített tényállásnál szűkebben ne lehetne tiltani a rémhírterjesztést.

„Az Alkotmánybíróság ugyanakkor megállapította: az Alkotmány nem zárja ki, hogy a törvényalkotó bizonyos esetekre igénybe vegye a büntetőjogot a köznyugalom védelmére a rémhírterjesztéssel szemben is. Az Alkotmány 8. § (4) bekezdéséből következően lehetőség van a véleménynyilvánítási szabadság felfüggesztésére vagy korlátozására rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején.”²⁴

Továbbá:

„[n]incs alkotmányos akadálya annak, hogy a törvényhozó büntetni rendelje a nagy nyilvánosság előtti tudatosan hamis tényállítást (híresztelést, való tények elferdítését), ha rendkívüli helyzetben, pl. közveszély színhelyén vagy háború idején követik el, és a köznyugalom megzavarására vezethet.”²⁵

²¹ 18/2000. (VI. 6.) AB határozat, indokolás, III. 4.

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

Az Alkotmánybíróság a (2) bekezdésben meghatározott másik tényállást nem találta önmagában alkotmányellenesnek. Tekintettel azonban arra, hogy a rémhírterjesztés törvényi tényállásának elemeit az 1978-as Btk. 270. § (1) bekezdése határozta meg, a (2) bekezdés csupán visszautalt azokra, és használta a „rémhírterjesztés” megnevezést, az AB – az alkalmazott kodifikációs technika miatt – megsemmisítette az 1978-as Btk. 270. § (2) bekezdését is.

Az AB az indokolás egy későbbi szövegrészében a „köznyugalom zavarásának reális lehetőség[ér]e” utalt mint a rémhírterjesztés miatti büntethetőség feltételére. Azaz nem alkotmányos korlát az, ha a köznyugalom megzavarására való objektív alkalmassággal megelégszik a jogalkotó, a büntethetőség szintjét a köznyugalom megzavarásának valós veszélye éri el:

„[a] köznyugalom maga is bizonytalan és értelmezést igénylő társadalmi jelenség. Annak megítélése pedig, hogy valamely tényállítás vagy híresztelés valóban alkalmas-e a köznyugalom megzavarására, kifejezetten lehetőséget teremt az esetleges, adott esetben önkényes jogértelmezésre és jogalkalmazásra. A büntetőjogi felelősség megállapításának feltétele elvileg a köznyugalom zavarásának reális lehetősége, amelynek megítélése azonban egyes konkrét esetekben – a tényállítás tartalmának, az elkövető személyének és az elkövetés körülményeinek összevetéséből levont következtetésként – a büntetőeljárás hatóságainak, végső soron a büntető bíróságnak a feladata.”²⁶

Ugyan az AB szerint a tényállás lehetővé teszi az ekkénti értelmezést, az egyértelműség hiánya miatt a megsemmisítés volt az egyetlen alkotmányos út:

„[a] Btk. 270. §-át a büntető törvény tényállásaival szemben megkövetelt határozottság, pontosság és egyértelműség szempontjából megítélve megállapítható, hogy a büntetőjogi felelősség eldöntésénél a jogalkalmazónak az alkotmányosság szempontjából megengedhetetlenül nagyszámú olyan körülményre kell figyelemmel lennie, amelyeket nem a törvény, hanem a törvény indokolása, az eseti döntések és a jogi kommentárok fogalmaznak meg. Mindez túlságosan nagy teret ad a jogalkalmazói tévedésnek, minthogy valamely szempont még a legkörültekintőbb mérlegelés esetén is számításon kívül maradhat, de akár az önkényes válogatásnak is (mit vesznek és mit nem figyelembe), ami már a jogbizonytalanság szintjét is eléri.”²⁷

A határozat rögzíti még a büntetőjog *ultima ratio* jellegét, amely alapján csak a leginkább szükséges esetekben megengedett a büntetőjogi beavatkozás.²⁸ Az AB ezt rendkívül szemléletesen így fogalmazta meg:

„[a] büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az *ultima ratio*. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.”²⁹

²⁶ Uo., III. 5.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo., III. 4.

²⁹ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, indokolás, IV. 4. pont.

Ezzel együtt is, a veszélyeztető magatartások is lehetnek büntethetők, azaz a szólásszabadság védelme nem követeli meg, hogy a büntetőjog csak a már bekövetkezett kárt okozó eseményekre reagálhasson, azaz a rémhírtérjesztés nem kell, hogy eredménybűncselekmény legyen.³⁰

A határozat indokolásának elhelyezhetősége az alkotmánybírói gyakorlat szövetében attól függ, hogy mit gondolunk a rémhírtérjesztés általa meghatározott mércéjéről. Ha úgy véljük, hogy a mérce azonos a 30/1992. (V. 26.) AB határozat által felállítottal, akkor a két döntés összhangban van, és már csak azt kell tisztázni, hogy az 1992-es határozat miként értelmezhető. Török Bernát álláspontja szerint azonban a 2000-es határozat érvelése eltér az 1992-estől, és míg a gyűlöletbeszédre vonatkozó döntés csak a köznyugalom megzavarásával kapcsolatban követelt meg közvetlen és nyilvánvaló veszélyt a büntethetőséghez – de az egyéni jogok sérelmének veszélye esetén ennél enyhébb hatást is elegendőnek tartott ahhoz –, addig a későbbi döntés ténylegesen a *clear and present danger* magyaráított mércéjét határozta meg – általános érvénnyel – a rémhírtérjesztés vonatkozásában.

„Az 1992-es döntés jelzi is a szigorúbb feltételek mibenlétét: a köznyugalom sérelme veszélyének ez esetben nyilvánvalónak és közvetlennek kell lennie. Az Alkotmánybíróság a 18/2000. (VI. 6.) AB határozattal később alkalmazta is ezt a tesztet, amikor a rémhírtérjesztés tiltását csak közveszély színhelyén vagy háború idején – amely esetekben a köznyugalom sérelmének közvetlen és nyilvánvaló veszélye kétségtől fennáll – tartotta alkotmányosnak. Egyéb esetekben a rémhírtérjesztés korlátozása nem tekinthető olyan »nyomatékos társadalmi szükségletnek«, »nyomás közérdeknek«, amely büntetőjogi tiltást indokolna. Nem arról van szó, hogy a köznyugalom az Alkotmánybíróság ne ismerné el alkotmányos értéknek, hanem arról, hogy annak elvont, alanyi jogoktól függetlenített sérelme nem valósít meg »különösen súlyos érdeksérelmet«, amely a szólásszabadság jogának büntetőjogi korlátozásához elengedhetetlen. Ez esetben a büntetőjogi beavatkozás mércéjét a lehető legmagasabbra kell tenni, nyilvánvaló és közvetlen veszélyhelyzetekre szorítva a hatósági fellépést.»³¹

Török szerint tehát a 18/2000. (VI. 6.) az első olyan határozat az AB gyakorlatában, amely ténylegesen a közvetlen és nyilvánvaló veszély fennálltát követeli meg a büntethetőséghez.³² Felvethető azonban, hogy lehetséges a határozat olyan értelmezése is, amely szerint valójában maga sem alkalmazta a nyilvánvaló és közvetlen veszély (*clear and present danger*) tesztjét. Ezen értelmezést támasztja alá az indokolás félreérthető visszautalása az 1992-es határozatra, és a későbbi szövegrészben a büntethetőséggel kapcsolatban megfogalmazott „a köznyugalom zavarásának reális lehetősége” kritérium. Török álláspontja szerint közveszély színhelyén vagy háború idején a köznyugalom sérelmének nyilvánvaló és közvetlen veszélye kétségtől fennáll, azaz azáltal,

³⁰ Uo., III. 5.

³¹ TÖRÖK Bernát: *Szabadon szólni, demokráciában*. Budapest, HVG-ORAC, 2018. 100–101.

³² A gyűlöletre uszítással kapcsolatban később a 18/2004. (V. 25.) AB határozat és a 95/2008. (VII. 3.) AB határozat is e mércét alkalmazta, a 30/1992. (V. 26.) AB határozat lehetséges értelmezései közül az fent felidézett első választva. L. bővebben: KOLTAY András: A nagy magyar gyűlöletbeszéd-vita: a „gyűlöletre uszítás” alkotmányos mércéjének azonosítása felé. *Állam- és Jogtudomány*, 2013/1–2., 91–123.

hogy az AB a különleges jogrend hatálya alatti időszakra,³³ illetve a közveszély színhelyére szűkítette le a rémhírterjesztés büntethetőségét, ezzel implicite azt is rögzítette, hogy a nyilvánvaló és közvetlen veszély is szükséges ahhoz. De ezzel is lehet vitatkozni: elvben elképzelhető olyan helyzet, ahol valaki különleges jogrend idején vagy háborús helyzetben szándékosan közöl valótlan állítást, amely azonban nem képes nyilvánvaló és közvetlen veszély kiváltására. Az ilyen esetekben a veszély kialakulása vélelmezhető, az könnyebben előidézhető, de talán mégsem automatikus. A 2000-es határozat másfajta értelmezése szerint a veszély „reális” felkeltődése elegendő, amely már inkább megengedné az effajta automatizmus – a beszéd és az általa előidézett veszély közötti ok-okozati kapcsolat – jogalkalmazói elfogadását.

A rémhírterjesztés tényállását a jogalkotó a 2000. évi CXXV. törvénnyel újrakodifikálva helyezte el az 1978-as Btk.-ban. Az új szabály figyelembe vette az AB intencióit, és csak a közveszély színhelyén történő, az emberek nagyobb csoportjában zavar vagy nyugtalanság kiváltására alkalmas közléseket rendelte büntetni.

„270. § Aki közveszély színhelyén nagy nyilvánosság előtt olyan valótlan tényt – vagy való tényt oly módon elferdítve – állít vagy híresztel, amely alkalmas az emberek nagyobb csoportjában zavar vagy nyugtalanság keltésére, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A Btk. kommentárja szerint a közveszélyen olyan helyzetet kell érteni:

„amikor meg nem határozható vagy nagyobb számú meghatározott személyt, illetve jelentős értékű anyagi javakat sérelem bekövetkezésének reális lehetősége fenyeget. A közveszély színhelye fogalom magában foglalja a közveszély tényleges előfordulási helyét és idejét is, és itt kell az elkövetési magatartást nagy nyilvánosság előtt kifejezni.”³⁴

A kommentár szerint a közveszélyt emberi magatartás idézi elő, tehát pl. természeti katasztrófa nem,³⁵ de ez legalábbis vitatható értelmezés. Álláspontom szerint ez az értelmezés abból adódhat, hogy a közveszély fogalmát leginkább a „közveszély okozása” bűncselekmény kapcsán értelmezik a kommentárok, ahol nyilvánvalóan emberi magatartás folytán jön létre a veszélyhelyzet. Ez egyébként tipikus is a gyakorlatban, de nem zárható ki az sem, hogy egyéb bűncselekmények vonatkozásában természeti jelenség okozza a közveszélyt, amelynek a definícióját a büntetőjog egyébként nem is határozza meg, így az a bírói gyakorlatban formálódik az elmúlt évtizedekben. „Bár a törvény, a hatályos jog nem határozza meg a közveszély fogalmát, az állandó bírósági gyakorlat szerint a veszély akkor válik közveszélélyé, ha az nem csupán egy vagy több – de mindenesetre kisszámú – előre meghatározott személyt, hanem egy vagy több meg nem határozott vagy nagyobb számú meghatározott személyt fenyeget.”³⁶ Ezenfelül közveszély áll fenn még akkor is, ha jelentős értékű dolgok kerülnek veszélybe. További feltétel – összhangban az AB döntésével –, hogy a közlés alkalmas legyen arra, hogy emberek nagyobb csoportjá-

³³ A hatályos Alaptörvényben ezek: rendkívüli állapot, szükségállapot, megelőző védelmi helyzet, terrorveszélyhelyzet, váratlan támadás, veszélyhelyzet (Alaptörvény, 48–53. cikkek).

³⁴ KARSAI Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019 (a régi Btk. 270. §-ával szövegileg lényegében egyező Btk. 337. §-hoz fűzött magyarázat).

³⁵ Uo.

³⁶ BH1970.8.6461.

ban zavart vagy nyugtalanságot keltsen. A tényállás veszélyeztető, a veszély mértékéről (közvetlen vagy reális) nem szól, de a zavar vagy nyugtalanság tényleges bekövetkezését biztosan nem kell vizsgálni a büntetőeljárásban, elegendő az erre való alkalmasság.³⁷

Az új Btk. (2012. évi C. törvény) által meghatározott rémhírterjesztés-tényállás egyetlen elemmel bővült, amely pontosította a büntethetőség feltételeit: a 337. § szerint valótlán tényállításnak „a közveszély színhelyén” kell alkalmasnak lennie az emberek nagyobb csoportjában zavar vagy nyugtalanság keltésére. Akkor is megvalósulhat a bűncselekmény, ha az elkövető személyesen nem tartózkodik a közveszély helyszínén, de a rémhír közlését az ott tartózkodók észlelik (pl. a médián keresztül).³⁸

A tényállásnak érdemi gyakorlata nem alakult ki, a birosag.hu weboldal pedig jelenleg egyetlen döntést sem tartalmaz, amely rémhírterjesztés miatt indult büntetőeljárásban született volna.

4. A rémhírterjesztés tényállásának módosítása és a 15/2020. (VII. 8.) AB határozat

2020 tavaszán a „koronavírus elleni védekezésről” szóló törvényjavaslat elfogadását követően a Btk. is módosult, és egy második rémhírterjesztési tényállás került a törvénybe:

„337. § (1) Aki közveszély színhelyén nagy nyilvánosság előtt a közveszéllyel összefüggésben olyan valótlán tényt vagy való tényt oly módon elferdítve állít vagy híresztel, amely a közveszély színhelyén alkalmas az emberek nagyobb csoportjában zavar vagy nyugtalanság keltésére, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki különleges jogrend idején nagy nyilvánosság előtt olyan valótlán tényt vagy való tényt oly módon elferdítve állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A törvényjavaslat indokolása amellet érvelt, hogy az (1) bekezdésben szereplő – a korábbiaval azonos – tényállás nem alkalmas a járvánnyal kapcsolatos rémhírterjesztés szankcionálására, mert csak a közveszély színhelyén tett közlésekkel szemben enged fellépést. Ezzel szemben a „koronavírus-járvány idején hirdetett veszélyhelyzet az ország egészét érinti”. Indokolt tehát a földrajzi korlátozás nélküli (2) bekezdésben foglalt tényállás törvénybe iktatása.

A nyilvánosságban éles vita zajlott a törvényjavaslatról. Az új rendelkezést érő kritikák leggyakrabban a normavilágosság követelményének figyelmen kívül hagyását sérelmezték.³⁹

³⁷ AMBRUS István: A koronavírus-járvány és a büntetőjog. *MTA Law Working Papers*, 2020/5., 13.

³⁸ Uo.

³⁹ BODOLAI László: Rémhírek és vélemények. *Élet és Irodalom*, 2020/13. (2020. március 27.), <https://www.es.hu/cikk/2020-03-27/bodolai-laszlo/remhitek-es-velemenyek.html>; BENCZE Máttyás – FICSOR Krisztina: A koronavírus kihívásai és a jogtudomány: a rémhírterjesztés tényállásának jogalkalmazási kérdései. *TKJTI*, 2020. április 2., <https://jog.tk.mta.hu/blog/2020/04/a-remhírterjesztés-tenyallasanak-jogalkalmazasi-kerdesei>; Eötvös Károly Intézet: Még egyszer a koronavírus elleni védekezésről szóló törvénytervezetről (állásfoglalás). *EKINT*, 2020. március 22., <http://www.ekint.org/alkotmanyossag/2020-03-22/meg-egyszer-a-koronavirus-elleni-vedekezesrol-szolo-torvenytervezetrol-allasfoglalas>; Dermesztő hatással járhat a rémhírterjesztés tényállásának módosítása. *TASZ*, 2020. március 24., <https://tasz.hu/cikkek/dermeszto-hatassal-jarhat-a-remhírterjesztés-tenyallasanak-modositasa>.

Az AB 15/2020. (VII. 8.) AB határozatában ezzel szemben úgy ítélte meg, hogy a tényállás által használt fogalmak mindegyike az alkotmányos követelményekkel összhangban lévő jelentéssel ruházható fel a jogalkalmazás során. A határozat előadó bírója Varga Zs. András volt.

„A jelen ügyben az új Btk.-tényállással kapcsolatban nincs kellő következtetési alap annak megállapítására, hogy az abban szereplő egyes meghatározások – tény, tényállítás, valótlan tény állítása, való tény elferdítése, állítás és híresztelés megkülönböztetése, különleges jogrend, nagy nyilvánosság stb. – eleve értelmezhetetlenek és ezért alkalmazhatatlanok lennének. A Btk. más tényállásai tartalmaznak ezekkel azonos vagy ezekhez hasonló elemeket. Az ezekhez kapcsolódó bírói gyakorlat támpontot nyújthat annak megítélésénél, hogy mi minősül a Btk. 337. § (2) bekezdésében meghatározott rémhírterjesztésnek. Az általános hatáskörű bíróság juthat arra a következtetésre, hogy a bűncselekménynek nem lehet tárgya sem a kormány különleges jogrend idején hozott egyes intézkedéseinek kritikája, sem jövőbeni eseményekre vonatkozó előrejelzés, és nem lehet tárgya a különleges jogrenddel összefüggésben nyilvánosságra nem hozott adatokkal kapcsolatos találgatás sem. A bírói gyakorlatra tartozik annak meghatározása is, milyen elkövetési mód, vagyis milyen cselekmény alkalmas arra, hogy az »a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa«. Sem a védekezés eredményessége, sem az akadályozás, sem a megghiúsítás nem eleve értelmezhetetlen tényállási elem. A Btk. több törvényi tényállásban megkívánja a cselekménynek valamely következmény előidézésére való alkalmasságát. Ez az alkalmasság a cselekmény objektív hatóképességét, hatásműködését jelöli.”⁴⁰

A jogfogalmak valóban lehetnek félrevezetők akkor, ha a szavak általános nyelvtani jelentéséből indul ki az értelmező. Így például a „valótlan tény” a fából vaskariká eseteként tűnhet fel a nem jogászok szemében.⁴¹ De pl. a Ptk. szövegéből és több évtizedes gyakorlatából kiderül, hogy a „valótlan tény” állítása a hamis tényállításokat, azaz a valótlanok közlését jelöli.⁴²

A határozat részletekbe menően elemzi a szándékos elkövetés követelményét, azaz hogy pontosan mire kell hogy kiterjedjen az elkövető szándéka a valótlan tény közlésekor.

„A rémhírterjesztés csak szándékosan követhető el. Következésképpen az elkövetőnek tudatában kell lennie annak, hogy cselekményét különleges jogrend idején valósítja meg; hogy az általa állított tény valótlan, vagy a valós tényt jelentősen elferdítette, valamint annak is, hogy állításának közlése (objektíve) alkalmas arra, hogy a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa. Az elkövető szándékának pedig ki kell terjednie a fentiek szerinti tudatos közlés nagy nyilvánosság előtti elkövetésére. Ha a tudattartama, illetve szándéka bármelyik elemre nem terjed ki, vagy ha az állítás objektíve nem alkalmas arra, hogy a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa, a bűncselekmény a büntetőjog szabályai szerint nem valósul meg.”⁴³

Az indokolás részletesen kitér a közéleti viták szabadságának kérdéseire. Az új tényálláshoz kapcsolódó legerőteljesebb kritikák szerint a szabályozás célja a kormány intézkedései ellen felszólaló kritikus hangok elnémítása. Az indokolás alaposan körüljárja a tényállítások és a vélemények korlátozhatósága közötti különbségeket.

⁴⁰ 15/2020. (VII. 8.) AB határozat, indokolás, [43] 1.1.

⁴¹ UNGVÁRY Krisztián: Valós tény és a büntethetőség, *Index*, 2020. március 25., https://index.hu/velemeny/2020/03/25/szolasszabadsag_remhirterjesztes_ungvary_krisztian.

⁴² Ptk. 2:45. § (2) bekezdés – a jóhírnév sérelme.

⁴³ 15/2020. (VII. 8.) AB határozat, indokolás, [46].

„A Btk. 337. § (2) bekezdése (...) a büntetőjogi dogmatika alapján sem alkalmazható általánosságban a közéleti viták tartalmára. A közhatalom gyakorlóinak intézkedései kritika tárgyává tehetők, bírálhatók. A Btk. szabálya a tiltott közlést a védekezés eredményességét akadályozni vagy megghiúsítani képes (valótlan) információk körére szűkíti, különleges jogrend idején. Ugyanez következik az Alaptörvény rendelkezéseiből is.”⁴⁴

„A Btk. 337. § (2) bekezdése a módosítására okot adó járvánnyal kapcsolatos valamennyi, közzétett tényállításra általánosságban nem terjed ki. Sőt nem terjed ki olyan tényállításokra sem, amelyek a közlés időpontjában vitatottak vagy akár a közlést követően derül fény valótlanóságukra, abban az esetben, ha a tényállítás valótlanúsága az elkövető számára nem ismert, mert ilyenkor magatartása tényállásszerűsége hiányos.”⁴⁵

„A tiltás tehát csak a tudottan valótlan (vagy elferdített) tényállításokra vonatkozik, kritikus véleményekre nem. Kiforrott joggyakorlat van arra vonatkozóan, hogy ezeket a védett vélemények körébe kell utalni, és mivel a járványügy jelenleg a legfontosabb közügyeink közé tartozik, ezért a tételes jogi normák keretei között a legszigorúbb védelmet kell az e tárgyat érintő közéleti viták számára biztosítani.”⁴⁶

A tényállásban megfogalmazott tiltás csak a valótlan tényállításokra vonatkozik, a véleményekre nem; nem lehet így tárgya sem a kormány vagy más állami szerv intézkedéseinek akármilyen erőteljes kritikája.

Az indokolás elemzi a rémhírterjesztés által kiváltott hatás kérdését is:

„[a] Btk. 337. § (2) bekezdése (...) az olyan tartalmú, tudottan hamis (vagy elferdített) tényeken alapuló véleménynyilvánítást tiltja, amely – az elkövetés helyére, idejére és különösen az elkövetés módjára figyelemmel – a védekezést akadályozhatja, a hallgatóságra gyakorolt hatásánál fogva. A korlátozást a jelen esetben törvény tartalmazza.”⁴⁷

„A veszély vagy sérelem, amit a jelen ügyben a korlátozás elhárítani igyekszik, nem pusztán a kommunikációra vonatkozik, hanem a kommunikáció hatására. A Legfőbb Ügyészségnek az ügyészségi jogalkalmazói gyakorlat egysége érdekében 2020. május 25. napján kiadott iránymutatása szerint a Btk. 337. §-ának (2) bekezdésében meghatározott elkövetési magatartás olyan valótlan tény vagy való tény elferdítve állítása, illetve híresztelése, amely alkalmas arra, hogy a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa. Az iránymutatás szerint ilyen elkövetési magatartás alatt az olyan valótlan, vagy elferdített valós tény állítása vagy híresztelése értendő, amely túlmutat az egyes intézkedések kritikáján, és alkalmas olyan emberi cselekvés, mulasztás, illetve ezzel összefüggő következmény előidézésére, amely a védekezést szolgáló járványügyi intézkedések, illetve más, a járvány terjedésének megakadályozása, káros hatásainak megelőzése vagy elhárítása érdekében előírt rendelkezések ellenében hatnak.”⁴⁸

A tiltás a tényállításoknak csak egy bizonyos körére vonatkozik. A védekezés eredményességét akadályozni képes (valótlan) információk köre relatíve szűk, legalábbis jóval szűkebb, mint a különleges jogrend bevezetését indokló veszéllyel kapcsolatos valamennyi közzétett tényállítás.

⁴⁴ Uo., [47] 1.3.

⁴⁵ Uo., [48].

⁴⁶ Uo., [49].

⁴⁷ Uo., [52].

⁴⁸ Uo., [53].

A tiltott cselekedetnek objektíve alkalmasnak kell lennie arra, hogy a védekezés – kormányzati vagy más állami, önkormányzati vagy akár magánszemélyek összefogásából származó cselekvés – eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa.

Mindazonáltal az indokolás által megkövetelt, a kárt okozó tevékenységek előidézésére való alkalmasság enyhébb mérce lehet, mint az ilyen tevékenységek nyilvánvaló és közvetlen veszélyének (*clear and present danger*) megkövetelése. A 2020-as határozat nem hivatkozta a 2000-es döntést, de a kettő közötti kapcsolat ennek ellenére is vizsgálható, amelynek alapján a döntések kétféle viszonyban állhatnak egymással. A legérzékenyebb kérdésnél, a büntethetőség mércéjének meghatározásánál vagyunk, komoly tétje van tehát annak, hogy melyik értelmezést választjuk.

A kérdés megítélése lényegében azon múlik, hogy egyetértünk-e Törökkel. Ha ugyanis önmagában az a körülmény, hogy a rémhír közlésére különleges jogrend hatálya alatt kerül sor, egyúttal azt is jelenti, hogy a közlés nyilvánvaló és közvetlen veszélyt idéz elő, akkor erre az új, 2020-as tényállás alkalmazása során is tekintettel kell lenni. Mindez nem jelentene a bíróságok számára újabb nehézséget, mert Török álláspontja szerint a különleges jogrend hatálya alatt a tényállásszerű közlések automatikusan nyilvánvaló és közvetlen veszélyt hordoznak. Ilyenformán a két, egymástól húszévnnyi időbeli távolságra lévő határozat kompatibilisnek tekinthető egymással. Abban az esetben is fennállhat közöttük az összhang, ha vitatkozunk Törökkel, és úgy véljük, hogy a 2000-es határozatból nem a „nyilvánvaló és közvetlen”, hanem a „reális” veszély tesztje olvasható ki, hiszen tekinthetjük úgy, hogy a különleges jogrend idején a reális veszély már önmagában a tényállásszerű cselekmény elkövetésekor előidéződik.

Természetesen lehetséges olyan megközelítés is, amely nem kívánja összhangba hozni a két határozatot. Ebben az esetben bárhogyan is értelmezzük a 2000-est, a 2020-as mércéjének a pusztá alkalmasságot („a védekezést szolgáló járványügyi intézkedések, illetve más, a járvány terjedésének megakadályozása, káros hatásainak megelőzése vagy elhárítása érdekében előírt rendelkezések ellenében” ható „emberi cselekvés, mulasztás, illetve ezzel összefüggő következmény előidézésére” való alkalmasságot) is tekinthetjük, amely tehát nem várja el bármiféle – sem nyilvánvaló és közvetlen, sem reális – veszély igazolását a büntethetőséghez, csakis az objektív alkalmasság mércéjéhez köti a büntethetőséget.

Mindenesetre a 2020-as határozat hallgatása a veszély kritériumáról nem határozza meg azt, hogy a fenti lehetséges opciók közül melyik a helyes választás, így a döntés a jogalkalmazásra hárul e tekintetben is. Ezzel együtt is megállapítható általános érvennyel, hogy a rémhírterjesztés csak igen szűk esetekben korlátozható alkotmányosan a büntetőjog eszközeivel, elvégre mindegyik lehetséges értelmezés magasra helyezi a beszéd által annak büntethetőségéhez leverni szükséges mércét.

A jogalkalmazás számára nyújtott segítségként a határozat alkotmányos követelményt rögzít, amely az érintett tényállások egy körére vonatkozik, és a szólásszabadság védelmét erősíti. Arról az esetről van szó, amikor a közlésben szereplő tényállítás igazságtartalma a közlés idején még nem állapítható meg, azonban utóbb kiderülhet, hogy az hamisnak bizonyul. A szándékos elkövetés kritériuma valójában megnyugtató választ ad a felvetésre, de az alkotmányos követelmény nem hogy kétséget a szólásszabadságot pártoló értelmezés egyedüli helyessége felől.⁴⁹

⁴⁹ Ugyanakkor a helyes jogértelmezés szerint tényállítás csak a „múltban létezett vagy a jelenben létező jelenség[re]” vonatkozhat, l. HORNYÁK i. m. (9. lj.) 157.

„Az indítvány abból indul ki, hogy a Btk. támadott rendelkezései (nyelvtani szempontból) értelmezhetők és alkalmazhatók úgy is, hogy azok kiterjednek a közéleti vitához tartozó esetekre, amikor a cselekmény olyan közlés, amelynél annak a védekezés eredményességét akadályozó vagy megüjítsító volta, módja előre láthatóan nem egyértelmű, hanem kétséges.”⁵⁰

„A bűncselekmény elkövetésekor a szubjektív értelemben vett valótlanságnak, azaz annak is jelentősége van, hogy az elkövető maga tudomással bírt-e a valótlanságról. Ezt a büntetőjog a bűnösség kezeletin belül vizsgálja. Azért, mert szándékos bűncselekményről van szó, kizárólag abban az esetben állapítható meg a büntetőjogi felelősség, ha az elkövető bizonyítottan tisztában volt a tényközlés valótlanságával (elferdítettségével). A büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából az elkövetőnek a cselekménye időpontjában fennálló tudattartalmának van jelentősége. Az elkövetés idején vitatott (ami azt jelenti, hogy az elkövető által sem annak valótlansága, sem a való volta akkor még nem ismert), és csak a későbbiekben hamisnak bizonyuló tények közlése nem vonható a Btk. 337. § (2) bekezdésének hatálya alá.”⁵¹

Az AB ezzel együtt is szükségesnek látta értelmezésének megerősítését alkotmányos követelmény formájában:

„[a]z Alkotmánybíróság hivatalból eljárva megállapítja: a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 337. § (2) bekezdése értelmezésénél és alkalmazásánál – az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdése és XXVIII. cikk (4) bekezdése alapján – alkotmányos követelmény, hogy a tényállás csak az olyan tény közlését fenyegeti büntetéssel, amelyről az elkövetőnek a cselekmény elkövetésekor tudnia kellett, hogy hamis, vagy amelyet maga ferdített el, és amely a különleges jogrend idején a védekezés akadályozására vagy megüjítsítására alkalmas.”⁵²

A tényállás hatálybalépését követően a rendőrség több esetben kezdeményezett eljárást – a rémhírterjesztésen túl közveszéllyel fenyegetés⁵³ miatt is. Az ORFK tájékoztatása szerint a rendőrség 2020. május 15-ig 90 eljárást indított rémhírterjesztés miatt, amelyek közül – a *Népszavá*-nak nyújtott tájékoztatás szerint – június 10-ig 61-et zártak le, és kettő jutott el vádemelési javaslatig.⁵⁴ Néhány esetben feltehetően érdemi döntés születik majd, mint például egy pécsi ügyben.⁵⁵ A Pécsi Járásbíróság megrovásban részesítette a vádlottat rémhírterjesztés büntetése miatt. A vádlott olyan bejegyzéseket tett közzé a közösségi médiában, amelyek tagadták az új

⁵⁰ 15/2020. (VII. 8.) AB határozat, indokolás, [55] 2.

⁵¹ Uo., [58].

⁵² 15/2020. (VII. 8.) AB határozat, rendelkező rész, 1.

⁵³ Btk. 338. § (1) Aki a köznyugalom megzavarására alkalmas olyan valótlán tényt állít, híresztel, vagy azt a lát-szatot kelti, hogy közveszéllyel járó esemény bekövetkezése fenyeget, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesz-téssel büntetendő. (2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a közveszéllyel fenyegetés a köznyugal-mat súlyosan megzavarta.

⁵⁴ KONCZ Tamás: Érthető, miért hallgatott a rendőrség: megszereztük a rémhírterjesztés miatt indított eljárások adatait. *Népszava*, 2020. június 10., https://nepszava.hu/3081120_ertheto-miert-hallgatott-a-rendorseg-meg-szereztek-a-remhírterjesztes-miatt-indított-eljarasok-adatait.

⁵⁵ Jogerősen megrovásban részesítette a Pécsi Járásbíróság a rémhírterjesztőt. *Birosag.hu*, 2020. október 6., <https://birosag.hu/aktualis-kozlemlenyek/pecsi-torvenyszek-jogerosen-megrovásban-reszesítette-pecsi-jarásbíróság>.

koronavírus-járvány létezését, annak hátrányos egészségügyi következményeit. Az ügy rávilágít arra, hogy a jogalkalmazó szervek felismerik a közösségi médiában terjesztett álhírek, rémhírek társadalomra veszélyességét.

A jogerős ítéletek birtokában derül majd ki, hogy hol is húzódnak pontosan a szólás-szabadság új határai. Az első tapasztalatok közé tartozik két nagy nyilvánosságot kapott eset – Gyulán és Szerencsen –, amelyek Facebook-bejegyzések nyomán indultak. A gyulai ügyben a kommentelő a kórházi ágyak felszabadítását kritizálta, ami szerinte „haldokló betegek (...) hazaküldését jelenti” – áll a feljelentésben.⁵⁶ Szerencsen – több erőteljes vélemény mellett – a bejegyzés szerzője annak a véleményének adott hangot, hogy Orbán Viktor miniszterelnök szándékosan engedi a biztonsági intézkedések lazítását a járvány tetőzésekor, hogy a nyugdíjasok ebből eredő várható nagyszámú elhalálózása által csökkentse a költségvetés terheit, illetve „halálba küld ezeket”.⁵⁷ A két eljárást gyorsan megszüntették, vádemelés nélkül. Varga Judit igazságügyminiszter nyilatkozata szerint „sajnos előfordul, hogy a hatóság téved”,⁵⁸ Gulyás Gergely miniszterelnökséget vezető miniszter pedig kijelentette, hogy „a jogállam erősségét mutatja, hogy az ügyészség néhány órán belül megváltoztatta a hibás döntést”.⁵⁹ A konklúzió a két ügyben az, hogy a kormányt és a kormányfőt keményen bíráló, szélsőségesnek tekinthető – a döntéshozókat emberéletek közvetett elvételével megvádoló – vélemények: szabadok. A rendőrség és a kormány álláspontja szerint mindez belefér a szólásszabadság kereteibe, legalábbis nem minősül rémhírterjesztésnek.

5. Összegzés

A rémhírterjesztés bűncselekményéről eddig – érdemi bírói gyakorlat hiányában – jobbra elvont, elvi jellegű eszmecsere lehetett csak folytatni. Könnyen lehet, hogy a koronavírus-járvány ezen a helyzeten is változtatni fog, és – az elsősorban az online közösségi médiában terjedő – valótlan állítások közzétételének a törvény által előírt esetekben büntetőjogi következményük is lehet. Nem haszontalan tehát e helyzetekre felkészülni, és tisztázni, hogy a büntető tényállások milyen értelmezései rajzolódhatnak ki a kapcsolódó két alkotmánybírói határozat indokolásából. Általában véve is időszerű, hogy a joggyakorlat a közösségi médiában megjelenő – nem professzionális véleményformálók vagy közéleti szereplők által közzétett – véleményekkel kapcsolatban is kialakítsa az ezen esetekben alkalmazandó sajátos mércéit.

⁵⁶ NÉMETH Árpád – MAGYAR Ádám: Nem zárult le a rémhírterjesztés miatt előállított momentumos büntetőeljárása. *Euronews*, 2020. május 14., <https://hu.euronews.com/2020/05/14/nem-zarult-le-az-eljarasa-a-remhirterjesztes-miatt-elollitott-momentumosnak>.

⁵⁷ SZALAY Dániel: A TASZ jogásza szerint rémisztő, hogy a rendőrség bevitte a kormányfőt bíráló szerencsi férfit rémhírterjesztés vádjával – a hatóság furcsa magyarázatot adott a történetekre. *Media1*, 2020. május 12., <https://media1.hu/2020/05/12/a-tasz-jogasza-szerint-remiszto-hogy-a-rendorseg-bevitte-a-kormanyfot-biralo-szerencsi-ferfit-remhirterjesztes-vadjaval-a-hatosag-furcsa-magyarazatot-adott-a-tortentekre>.

⁵⁸ VARGA Judit: Előfordul, hogy a hatóság téved. *Mandiner*, 2020. május 16., https://mandiner.hu/cikk/20200516_varga_judit_clofordul_hogy_a_hatosag_teved.

⁵⁹ SÁNDOR Lénárd: Rémhírterjesztésről, alkotmányosan. *Mandiner*, 2020. június 17., https://precedens.mandiner.hu/cikk/20200617_remhirterjesztesrol_alkotmanyosan.

Lényeges továbbá, hogy a joggyakorlat az új tényállás vonatkozásában az első perctől nyilvánvalóvá tegye azt, hogy a közéleti vitákat és a kritikus véleményeket a rémhírterjesztés üldözése nem fojthatja el. Ez az alaptétel egyértelműen kirajzolódik az alkotmánybírósági döntésekből, mint ahogy az is, hogy a rémhírterjesztés – a jogtörténeti előzményekkel ellentétben – ma már csak különleges helyzetekben, különösen indokolt és szűk körű esetben büntethető. Az alkalmazandó mérce teljes pontossággal nem állapítható meg ugyan az elemzett döntésekből, de a szólásszabadság védelméhez ezen kiindulópontok rögzítése elegendő, a további részletek tisztázása pedig a bírói gyakorlatra marad.
